

عوامل مؤثر جذب کننده نوجوانان و جوانان تهرانی به اخبار تلویزیون فارسی «بی.بی.سی»^۱

حسین صدری نیا^۲ (نویسنده و عهده دار مکاتبات)

Email: sadrinia1@yahoo.com

چکیده

از میان صدها شبکه ماهواره ای قابل دریافت در ایران، بالغ بر ۵۰ شبکه فارسی زبان هستند که در آن سوی مرزها توسط شخصیتهای حقیقی یا حقوقی ایرانی یا غیرایرانی مدیریت می شوند. بعضی از این شبکه ها نیز نظیر شبکه موسوم به «صدای آمریکا»^۳ و تلویزیون فارسی «بی.بی.سی»^۴ به دولتهای دیگر تعلق دارند چنانکه این دو شبکه به ترتیب براساس مصوبه کنگره آمریکا و مجلس اعیان انگلیس ایجاد شده اند. شبکه های ماهواره ای فارسی زبان صرفنظر از وابستگی هایشان، طیف وسیعی از برنامه ها را ارائه می کنند که از جمله آنها برنامه پخش اخبار است.

چنین به نظر می رسد که در میان همه شبکه های تلویزیونی ماهواره ای فارسی زبان که برنامه خبری دارند، تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» با توجه به تجربه ۷۰ ساله بنگاه خبرپراکنی «بی.بی.سی» در زمینه پخش خبرهای فارسی، مقوله منحصر بفردی است که اخبارش به ویژه در میان نوجوانان و جوانان تهرانی مورد اقبال قرار گرفته و این همان چیزی است که چرایی و عوامل مؤثر در آن دستمایه این تحقیق قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: شبکه های ماهواره ای، تلویزیون فارسی «بی.بی.سی»، جوانان و اخبار

^۱ - این تحقیق با در گروه علوم ارتباطات اجتماعی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی در بهار سال ۱۳۹۰ از طریق تکمیل و تحلیل ۴۰۰ پرسشنامه در شهر تهران انجام شده است. استاد راهنمای تحقیق دکتر سید وحید عقیلی دکترای علوم ارتباطات و مدرس دانشگاه آزاد اسلامی واحد یادشده، استاد مشاور آن دکتر علی سمعی مدرس بازنشسته دانشگاه علامه طباطبایی و استاد داور نیز سرکار خانم دکتر افسانه مظفری بوده است.

^۲ - خبرنگار برگزیده کشور در سال ۱۳۷۵، نویسنده کتابهای: ۱- ارتباط هستی و انسان با خدا (تکوینی و تشریحی) ۲- روابط، ارتباطات و تعاملات انسان (۱) عالم ذر ۳- روابط، ارتباطات و تعاملات انسان (۲) عالم صلب و تراتب ۴- ارتباط انسان با گذشتگان و آیندگان (تکوینی و تشریحی) ۵- حقوق و مسئولیتهای انسان در ارتباطات کلامی (فردی و جمعی)، ۶- روابط، ارتباطات و تعاملات انسان (۳) عالم جنینی ۷- ارتباط انسان با خویشتن (تکوینی و تشریحی) ۸- ارتباط انسان با هموعان (جلد اول: بدون ملاحظه ایمان و کفر) ۹- ارتباط انسان با هموعان (جلد دوم: با ملاحظه ایمان و کفر) ۱۰- ارتباط انسان با هستی (طبیعت و محیط زیست)

1- Voice of America (VOA)

2- British Broadcasting Corporation(chanel) Persian TV

مقدمه

انسان به عنوان عالی‌ترین محصول نظام خلقت، به صورت ارادی و غیرارادی با نظام هستی و بالخصوص هم‌نوعان خود از والدین و بستگان نسبی و سببی گرفته تا همشهریان، هموطنان، همکیشان و دیگرانسانهایی که هم‌زمان با او در فواصل دور و نزدیک از نقاط مختلف کره زمین زندگی می‌کنند، در ابعاد و به اشکال مختلفی ارتباط دارد.

به عنوان مثال وابستگی‌های دینی، خانوادگی، قومی، ملی و جغرافیایی بدون اینکه خود انسان نقشی در ایجاد آنها داشته باشد، خواه ناخواه او را در ارتباط تکوینی با دیگر هم‌نوعان قرار می‌دهند.

انسان به طور ارادی نیز با استفاده از ظرفیتهای ارتباطی وجود خود و به واسطه تجهیزات و فناوری‌های موجود در هر زمان و مکان ارتباطاتی به طور مستقیم و غیرمستقیم، کلامی و غیرکلامی، مکتوب و غیرمکتوب و واقعی و مجازی با هم‌نوعان خود برقرار می‌کند.

در عصری که ما در آن زندگی می‌کنیم، به تبع پیشرفت فناوری‌ها، تجهیزات جدیدی ساخته شده‌اند که با بهره‌مندی از ظرفیت‌های نهفته در نظام هستی، از طریق امواج ماهواره‌ای و نیز فضاهای مجازی و سایبری، امکان ارتباط فرا زمانی و فرامکانی انسانها را به صورت فردی و اجتماعی فراهم کرده و با درنوردیدن مرزهای جغرافیایی و فیزیکی، ملتها و دولتها را در مقابل یک فرآیند برگشت ناپذیر قرار داده‌اند.

بدون تردید همچون بسیاری از دیگر دستاوردهای بشر، ماهواره‌ها و شبکه‌های تلویزیونی را نیز باید یک وسیله دوکاربردی همانند تیغ دولبه‌ای دانست که هم‌زمان با فرصت‌هایی که برای بشر فراهم می‌آورد، تهدیداتی نیز متوجه او می‌سازند.

پرواضح است که به دلیل تنوع سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی موجود در جهان، همه کشورهای و افراد در برابر فعالیت شبکه‌های ماهواره‌ای واکنش یکسان و مشابهی ندارند. برخی نظیر آمریکا و اغلب کشورهای غربی در چارچوب نگرش مبتنی بر لزوم آزادی ارتباطات خود، نه تنها از تأسیس شبکه‌های ماهواره‌ای استقبال می‌کنند بلکه اساساً تسهیلاتی نیز در اختیار دایرکنندگان این شبکه‌ها و ولو اینکه مطالب غیراخلاقی پخش کنند، قرار می‌دهند.

در همین حال تعداد قابل توجهی از کشورها نیز در قبال دایر شدن شبکه‌های ماهواره‌ای نظر خاصی ندارند اما کشورهایی هم هستند که به دلایل مختلف فرهنگی، اجتماعی و سیاسی در مورد چگونگی عملکرد برخی از شبکه‌های ماهواره‌ای حرف و موضع‌گیری دارند که ایران نیز از آن جمله است.

با وجودی که در حال حاضر تقریباً همه شبکه‌های سراسری، استانی و بین‌المللی سیمای جمهوری اسلامی ایران از طریق ماهواره‌ها پخش می‌شوند با این وصف دریافت شبکه‌های ماهواره‌ای غیر صدا و سیما که توسط عوامل ایرانی و غیرایرانی فرامرزی اداره می‌شوند، ممنوع است.

یکی از مختصات رادیو و تلویزیون در ایران انحصاری و دولتی بودن آن است و به همین دلیل اجازه تأسیس شبکه‌های بخش خصوصی داده نمی‌شود. البته اصل ۴۴ قانون اساسی که رادیو و تلویزیون را نظیر صنایع بزرگ به صورت مالکیت عمومی و در اختیار دولت می‌داند و همچنین اصل ۱۷۵ که به نحوه اداره صدا و سیما اشاره دارد، هر دو در این مورد ساکتند اما استفساریه سال ۱۳۷۹ شورای نگهبان در مورد تفسیر اصل ۴۴ در این مورد صراحت دارد.

بدون تردید یکی از پدیده‌های مشهود و انکارناپذیر در ایران امروز، شبکه‌های ماهواره‌ای هستند که به تدریج راه خود را به بسیاری از خانه‌های شهری و بعضاً روستایی باز کرده و به ویژه در صکار نوجوانان و جوانان کشور برآمده‌اند.

یکی از مهمترین این شبکه‌های ماهواره‌ای مرتبط با ایران، تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» است که در این تحقیق «عوامل جذب کننده نوجوانان و جوانان تهرانی به اخبار آن» مورد توجه و تحقیق قرار گرفته است.

۱- دلیل انتخاب موضوع: تمایل روز افزون تعداد قابل توجهی از نوجوانان و جوانان به شبکه های تلویزیونی

ماهواره ای

بسان ویدئو که به رغم سخت گیریهای اولیه، سرانجام راه خود را به اقصی نقاط کشور باز کرد، شبکه های تلویزیونی ماهواره ای نیز چنین شده اند و اکنون نه تنها بسیاری از اهالی شهرها و برخی روستاها، که بعضاً عشاير هم با نصب دیش در کنار سیاه چادرهای خود از آنها استفاده می کنند. (زمان نیوز، ۱۳۸۹/۲/۲۶)

اگرچه به علت پابرجا بودن «قانون ممنوعیت به کارگیری تجهیزات دریافت از ماهواره مصوب ۱۳۷۳/۱۱/۲۳»، آمار رسمی و دقیقی از تعداد بینندگان شبکه های ماهواره ای و همچنین تعداد گیرنده های ماهواره ای موجود در کشور وجود ندارد، آخرین گزارش ارائه شده در رسانه های کشور حکایت از آن دارد که در حال حاضر دستکم ۶۰ درصد جمعیت کشور مخاطب شبکه های ماهواره ای هستند. (ایسنا، ۱۳۹۰/۲/۶)^۵

این موضوع البته صرفاً اختصاص به ایران ندارد چنانکه تعداد مخاطبان شبکه های ماهواره ای در سطح جهان در طول ۱۰ سال گذشته تقریباً سه برابر شده است.

بدین ترتیب، استفاده از شبکه های ماهواره ای در میان تعداد قابل توجهی از نوجوانان و جوانان و بالاخص قشر تحصیلکرده، امری اجتناب ناپذیر شده و به تبع پیشرفت فناوری و کوچک شدن تجهیزات دریافت امواج ماهواره ای از یک سو و فراگیر شدن استفاده از دیشهای ماهواره ای از سوی دیگر، مبارزه با آن دشوار و ممنوعیت استفاده از این وسیله نیز از مدتها پیش به رویکردی کاملاً ناموفق و پرهزینه تبدیل شده است.

از سوی دیگر، ایجاد اختلال و پارازیت در چرخه پخش شبکه های ماهواره ای صرفنظر از عوارض منفی احتمالی آن بر سلامت شهروندان و ناراضی ساختن آنها و همچنین تحمیل هزینه های مالی گزاف، تاکنون حاصل مشهودی در بر نداشته است زیرا اولاً شبکه های شناخته شده به طور همزمان از چندین کانال اقدام به پخش برنامه می کنند و ثانیاً هرگونه ایجاد محدودیت، براساس ضرب المثل «الانسان حریص علی ما منع» افراد را با انگیزه بیشتری به سوی شبکه های ماهواره ای سوق می دهد.

نکته قابل تأمل این است که همه شبکه های ماهواره ای برون مرزی محتوا، کیفیت و اثرگذاری یکسانی ندارند، چنانکه عماد افروغ، نماینده وقت تهران و رئیس کمیسیون فرهنگی مجلس هفتم با اشاره به اینکه «همه برنامه های شبکه های ماهواره ای مبتذل نیستند» خاطر نشان ساخته بود که «از [شبکه های] ماهواره ای [بعضاً] برنامه های خوب هم پخش می شوند که شاید از تولیدات صدا و سیما هم فاخرتر باشند» (خبرگزاری مهر، ۱۳۸۵/۵/۲۴) سید جلال یحیی زاده، عضو کمیسیون فرهنگی مجلس نیز طی عبارات موجز و خلاصه ای تصریح کرده است که «نفی ماهواره نه ممکن است و نه ضرورت دارد.» (خبرگزاری مهر، ۱۳۸۵/۵/۲۴)

۲- چرا این تحقیق معطوف به تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» شده است؟

در مورد این که چرا در میان چندین شبکه خبری ماهواره ای، این تحقیق صرفاً به بررسی عوامل جذب کننده نوجوانان و جوانان به اخبار شبکه تلویزیونی فارسی «بی.بی.سی» اختصاص یافته است؟ باید گفت که:

اولاً برای اینکه یک پژوهش و تحقیق کاملاً با رعایت موازین علمی انجام شود شده و نتایج آن نیز از اطمینان قابل قبولی برخوردار باشد، چاره ای جز محدود کردن ابعاد موضوع مورد بررسی وجود ندارد و به همین دلیل از میان شبکه های مختلفی که برنامه خبری دارند، تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» و از خلال برنامه های مختلفی که این شبکه تلویزیونی پخش می کند، اخبار این شبکه مورد توجه قرار گرفته است.

^۵ - متذکر می شود که اطلاعات ارائه شده در این تحقیق مربوط به ماههای ابتدایی سال ۱۳۹۰ است.

ثانیاً، درمیان شبکه های ماهواره ای مختلفی که برنامه های فارسی پخش می کنند، تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» با وجودی که عمر کوتاهی دارد و رسماً از ۲۵ دی ماه ۱۳۸۷ راه اندازی شده است، با این وصف به سبب وابستگی به بنگاه خبرپراکنی بریتانیا (British Broadcasting Corporation) که بخش رادیویی آن در زمینه انتشار خبر به زبان فارسی افزون بر ۷۰ سال سابقه دارد، از اهمیت زیادی برخوردار است. بنابراین اگر قرار بر انجام یک پژوهش در این زمینه باشد، قاعدتاً تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» و به ویژه اخبار آن در اولویت قرار می گیرد.

ثالثاً، شبکه تلویزیونی فارسی «بی.بی.سی» به اعتراف محافل صاحب نظر داخلی و خارجی در عرصه اطلاع رسانی بسیار حرفه ای تر از سایر شبکه های مشابه خود عمل می کند و چنانکه مدیر شبکه جهانی جام جم به درستی متذکر شده است: «از نظر سیاسی شبکه ای خطرناک تر است که با برنامه ریزی دقیق عمل می کند و نمونه اش هم «بی.بی.سی» فارسی است» (خبرآنلاین به نقل از همشهری جوان، ۱۳۹۰/۲/۲۶) و اساساً به همین دلیل بوده که تلویزیون فارسی بی بی سی موفق شده در اولین سال فعالیت خود، جایزه ماهواره «هات برد» را از آن خود کند و در میان بیش از ۱۵۰ کانال تلویزیونی از سراسر جهان نیز بهترین کانال خبری سال ۲۰۰۹ شناخته شود. اتحادیه رادیو و تلویزیونهای بین المللی نیز جایزه سالانه بهترین پوشش حوادث خبری سال ۲۰۰۹ را به تلویزیون فارسی «بی بی سی» اعطا کرده است.

رابعاً، واکنش مقامات مسئول ایرانی در قبال فعالیت شبکه تلویزیونی «بی.بی.سی» تاکنون به مراتب بیشتر و تندتر از دیگر شبکه های تلویزیونی فارسی زبان بوده است به نوعی که حتی یک روز هم به خبرنگاران این شبکه اجازه فعالیت در ایران داده نشده است و به گفته صادق زیباکلام از «واقعیت این است که مسئولان ایرانی نگران استقبال و روی آوردن مردم ایران به تلویزیون فارسی بی.بی.سی هستند. آنان بالاخص نگران روی آوری اقبال و لایه های تحصیل کرده جامعه ایران و در سطحی گسترده تر نگران موفقیت بی.بی.سی در جلب مخاطب در میان فارسی زبانان تاجیکستان، افغانستان، ایرانیان [مقیم] حاشیه خلیج فارس و بالاخره دو تا سه میلیون ایرانی که در خارج از کشور زندگی می کنند، هستند.» (سایت آفتاب، ۱۳۸۷/۱۱/۱)

خامساً، شبکه تلویزیونی فارسی «بی.بی.سی» برخلاف دیگر شبکه های فارسی زبان، فعالیت خود را صرفاً محدود به ایران نکرده بلکه از همان ابتدا تمامی فارسی زبانان جهان را در ایران، افغانستان، تاجیکستان و دیگر نقاط به عنوان مخاطب خود تلقی و تلاشهای برنامه ریزی شده خود را معطوف به جلب نظر آنان کرده است. چنانکه «نیگل چاپمن»، رییس شبکه جهانی «بی.بی.سی»، خاطرنشان کرده است که این شبکه قصد دارد میلیون ها بیننده در ایران، افغانستان و تاجیکستان را تا سال های آینده به مخاطب اصلی خود تبدیل کند.

۳- بخش خبری تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» چه امتیازی بر دیگر برنامه های این شبکه دارد؟

چنین به نظر می رسد که به دلایل متعددی بخش خبر در تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» بر سایر برنامه های این شبکه ارجحیت دارد که از جمله آنها می توان مواردی را بدین شرح برشمرد:

۳-۱- «بی.بی.سی» اساساً یک بنگاه خبرپراکنی است

«بی.بی.سی» همانگونه که از عنوان این بنگاه پیداست، قبل از هرچیز، یک بنگاه خبرپراکنی است و بنابراین اگرچه تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» برنامه های متعدد دیگری نیز دارد ولی حقیقت این است که آن برنامه ها به عنوان چاشنی اخبار و برای جلب بینندگان با سلايق مختلف تدارک دیده شده اند و آنچه این شبکه در دستور کار خود دارد، در درجه اول نقش آفرینی تخصصی در عرصه خبر است و نه برنامه دیگر.

۳-۲- تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» خبری تر از همه دیگر شبکه های ماهواره ای فارسی زبان است

در مورد این واقعیت که تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» خبری تر از سایر شبکه های ماهواره ای فارسی زبان فرامرزی است، هیچ تردیدی وجود ندارد، زیرا اخبار این شبکه با تکیه بر امکانات گسترده و تجربه های گرانمایه یکی از بزرگترین بنگاه های خبری جهان که در سرتاسر جهان خبرنگار دارد و به زبان های مختلف نیز برنامه پخش می کند تهیه می شوند، چنانکه بسیاری از اخبار و گزارش های تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» از تولیدات سایر بخش ها به شمار می روند.

۳-۳- اولویت در تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» با بخش خبر است

پخش خبر در اولویت برنامه های شبکه فارسی «بی.بی.سی» قرار دارد به گونه ای که اغلب دیگر برنامه های این شبکه به علت ماهیت خود، در ساعات مختلف تکرار و به طور مداوم پیگیری نمی شوند، اما خبر های این شبکه علاوه بر تکرار و کامل شدن از طریق گزارش های خبری، در چندین ساعت پیاپی، به صورت زیر نویس نیز ارائه می شوند.

۳-۴- نقطه قوت تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» در عرصه خبر سانی است

شواهد موجود نشان می دهند که عمده موفقیت های «بی.بی.سی» در جلب مخاطبان فارسی زبان در ایران و جهان، به خبر های این شبکه مربوط می شود، کمالینکه به گفته «رکسانا شاپور»، سخنگوی تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» در مصاحبه با روزنامه نیویورک تایمز، «در جریان بالا گرفتن رویدادهای [انتخاباتی] ایران [در سال ۸۸]، این کانال [برای فعالیت خبری بیشتر] برنامه های خود را از ۸ ساعت به ۱۱ ساعت در روز افزایش داده بود. وی همچنین مدعی شده است که «در بحبوحه تحولات [داخلی بعد از انتخابات ۸۸]، تلویزیون فارسی «بی.بی.سی»، روزانه حدود ۱۰ هزار ایمیل و [به طور متوسط] در هر دقیقه ۶ «ویدئو کلیپ» از داخل ایران دریافت کرده است.»^۷

۳-۵- اعطای جوایز جهانی به تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» به خاطر پوشش خبری بوده است

جوایزی که شبکه تلویزیونی «بی.بی.سی» ظرف سال اول فعالیت خود دریافت کرده و قبلاً به آنها اشاره شده، صرفاً مربوط به نقش آفرینی بخش خبری این شبکه بوده و افزایش بودجه این شبکه نیز به تبع موفقیت آن در عرصه اطلاع رسانی و با هدف توسعه فعالیت های خبری بیشتر صورت گرفته است. به گفته دکتر علی گرانمایه پور بودجه شبکه «بی.بی.سی» فارسی در سال دوم فعالیت پنج برابر افزایش یافته است که این امر نشان از تحولات جدیدی در استراتژی این بنگاه سخن پراکنی دارد.^۸

نکته قابل تأمل این است که تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» در دوران نخست وزیری «گوردون براون» از حزب کارگر راه اندازی شد، اما دولت «دیوید کامرون» نیز که بعد از وی از حزب مخالف بر سر کار آمد، با وجودی که بودجه اغلب بخشها و حتی امور دفاعی و نظامی را تا ۲۰ درصد کاهش داد، در مورد لزوم افزایش بودجه تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» هیچ تردیدی به خود راه نداد و این موضوع بیش از هر چیز از موفقیت این شبکه در دستیابی به اهداف گردانندگان خود حکایت دارد.

6- <http://www.fararu.com/vdcdnj0x.yt05j6a22y.html>

۷- همان

8- www.khabaronline.ir/news-2583.aspx

بنابراین، نه تنها در میان برنامه های مختلف تلویزیون فارسی «بی.بی.سی»، اخبار این شبکه شاخص تراز بقیه برنامه هاست بلکه در میان همه شبکه های فارسی زبان که برنامه خبری دارند نیز، اخبار این شبکه به دلایل متعدد ذکر شده سرآمد و پیشتاز است.

۴- تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» در چارچوب کدام نظریه های ارتباطی فعالیت می کند؟

از بدو پیدایش رسانه های مکتوب، شنیداری و دیداری، به تدریج نظریاتی نیز در این عرصه بروز و ظهور یافتند اما به علت اینکه منشأ شکل گیری رسانه ها عموماً در غرب بود، این گونه نظریات نیز بالطبع ابتدا از کشورهای غربی و آمریکا سربر آوردند چنانکه در زمینه چگونگی تأثیرگذاری رسانه ها بر مخاطبان نیز نظریات متعددی مطرح شده اند که بارزترین آنها نظریات «تزیقی^۱ یا گلوله جادویی»، «استحکام یا تأثیر محدود»^۲، «برجسته سازی»^۳، «مارپیچ سکوت»^۴ و «استفاده و رضامندی»^۵ هستند.

در چارچوب نظریه استفاده و رضامندی که از آخرین و مهمترین نظریات ارتباطی است، مخاطب با داشتن حق انتخاب رسانه، آغازگر ارتباط، پویا و جست و جوگر فرض می شود و به همین دلیل رقابت رسانه ها برای تأمین نیاز مخاطبان الزامی فرض می شود. (مهديزاده، ۱۳۸۴)

از عملکرد تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» چنین بر می آید که این شبکه عمدتاً در چارچوب سه نظریه «استحکام یا تأثیر محدود»، «برجسته سازی» و «استفاده و رضامندی» نقش آفرینی می کند و البته عندالاقضاء نیم نگاهی نیز به برخی دیگر از نظریات دیگر همچون «مارپیچ سکوت» و نیز نظریه «تعامل»^۶ دارد و این موضوع به وضوح در رویکرد تعاملی این شبکه قابل مشاهده است.

۵- نتایج تحقیق

الف- تفسیر داده ها

۱- این تحقیق علاوه بر اینکه علل جذب شدن نوجوانان به اخبار شبکه تلویزیونی «بی.بی.سی» را به صورت علمی بررسی کرده، دستاوردهای دیگری نیز به ارمغان آورده است از جمله اینکه بر مبنای نتایج این تحقیق پرسشنامه ای مشخص شده است که تقریباً نیمی (۴۹ درصد) از نوجوانان و جوانان تهرانی در سطح خیلی زیاد و زیاد به شبکه های ماهواره ای دسترسی دارند.

۲- بر مبنای نتایج این تحقیق ۱۹/۵ درصد نوجوانان و جوانان تهرانی برای دریافت اخبار ابتدا به شبکه های داخلی مراجعه می کنند. ۲۹/۳ درصد به سراغ شبکه های ماهواره ای می روند، ۲۷/۸ درصد شبکه های اینترنتی مورد نظر خود را می بینند و ۶/۳ درصد نیز از طریق روزنامه ها در جریان اخبار قرار می گیرند.

در همین حال تعدادی از نوجوانان و جوانان تهرانی نیز رفتار میانه ای داشته و برای هیچ یک از رسانه ها در زمینه خبررسانی اولویتی قائل نشده و اعلام کرده اند که برای اطلاع از اخبار به همه رسانه ها اعم از شبکه های تلویزیونی داخلی، ماهواره ای و نیز اینترنت و روزنامه ها مراجعه می کنند که جدول تفکیک شده آنها در تحقیق ارائه شده است.

۳- پاسخ های جامعه نمونه به سئوالات ۳ و ۱۳ پرسشنامه که دومی کنترل کننده بوده است نشان می دهد که با توجه به ممنوعیت استفاده از ماهواره در ایران، تعدادی از پاسخگویان حتی با وجود مشخص نبودن نام و نشان خود، در ابتدای پرسشنامه (سؤال ۳) از پاسخ به این سؤال که در «زمینه اخبار و خبررسانی، به کدامیک از شبکه های ماهواره ای

1-Hypodermic Theory

2-Limited Effect Theory

3- Agenda- Setting Theory

4-Spiral Silence Theory

5- Use and Gratification Theory

6-Interaction Theory

«بی.بی.سی» فارسی، VOA (صدای آمریکا)، شبکه من و تو و یا سایرین اعتماد دارید؟» خودداری کرده اند به گونه ای که فقط ۳۷ درصد اعتراف کرده اند که به تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» اعتماد دارند اما در پاسخ به سؤال ۱۳ مبنی بر اینکه «برای دریافت کدام نوع از اخبار به تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» مراجعه می کنید؟» ۴۹/۸ درصد گفته اند که برای دریافت همه خبرهایی که رسانه های داخلی پوشش نمی دهند به آن شبکه مراجعه می کنند و ۲۳ درصد نیز علت تماشای تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» را اطلاع از اخبار سیاسی ذکر کرده اند.

۴- از آنجا که جامعه نمونه این تحقیق نوجوانان و جوانان بوده اند، یکی از سئوالات پرسشنامه در زمینه خبرهای ورزشی مطرح شد بدین مضمون که «برای دریافت خبرهای ورزشی از بین شبکه ۳ سیما، تلویزیون فارسی «بی.بی.سی»، VOA (صدای آمریکا) و سایر شبکه ها کدامیک را ترجیح می دهید که ۶۰ درصد پاسخگویان شبکه ۳ را علامت زده اند و پس از آن با فاصله زیاد تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» قرار دارد که فقط ۱۴ درصد نوجوانان و جوانان در پی آن بوده اند.

۵- در پاسخ به این سؤال که بودجه تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» توسط چه منبعی تأمین می شود ۶۴ درصد انگلیس را ذکر کرده اند اما تعجب آور این است که ۱۲/۸ درصد نوجوانان و جوانان پاسخگو منبع تأمین بودجه این شبکه را آمریکا و ۶/۵ درصد نیز کارتل های رسانه ای اعلام کرده اند و به همین دلیل روشنگری در میان نوجوانان و جوانان و تبیین وابستگی های هر یک از شبکه های ماهواره ای ضرورت دارد.

۶- حدود ۷۶ درصد نوجوانان و جوانان مخاطب این تحقیق بیطرفی یک شبکه در زمینه پخش اخبار را در جلب اعتماد خود به آن شبکه تا حد خیلی زیاد و زیاد مؤثر دانسته اند. ۱۵ درصد گزینه تا حدودی و ۶ درصد نیز کم و خیلی کم را علامت زده اند.

۷- در پاسخ به این سؤال که پخش جانبدارانه اخبار تا چه حد در کاهش اعتماد شما به یک شبکه تأثیر دارد؟، ۴۷ درصد گزینه خیلی زیاد، ۲۳/۵ درصد زیاد و ۱۷/۵ درصد نیز تا حدی را علامت زده اند که بدون هیچ توضیحی اهمیت این موضوع را نشان می دهد.

۸- در مورد اینکه راستگویی و صداقت یک شبکه تا چه حد در جذب شدن شما به آن شبکه تأثیر دارد، ۵۸/۳ درصد پاسخگویان گزینه خیلی زیاد، ۲۶/۵ درصد زیاد و ۱۱ درصد نیز تا حدی را انتخاب کرده اند.

۹- در پاسخ به این سؤال که «گرم توجه شوید که یک شبکه داخلی یا خارجی در چارچوب مواضع خود اخباری را کتمان کرده یا ناقص ارائه می دهد، آیا اعتماد شما به آن شبکه کم می شود؟» ۸۹ درصد پاسخ دهندگان پاسخ «بلی» را علامت زده اند، ۱۰ درصد «نه» را انتخاب کرده و یک درصد نیز به این سؤال پاسخ نداده اند.

۱۰- سؤال دیگر در مورد این بود که نوجوانان و جوانان در مورد چگونگی اولویت بندی و ترتیب ارائه اخبار چه انتظاری از یک رسانه دارند و به همین دلیل از مخاطبان پرسیده شده بود که به سراغ کدامیک از دو شبکه ذکر شده می روید: «شبکه ای که اخبار مورد انتظار شما را پخش کند» یا «شبکه ای که اخبار مورد نظر خود را پخش کند» که ۸۲/۸ درصد جوانان اعلام کرده اند به سوی شبکه ای می روند که اخبار مورد انتظار آنها را پخش کند.

۱۱- در ادامه سئوالات پرسشنامه این تحقیق از جامعه نمونه پرسیده شده است که «اگر روزی دریابید که یک شبکه تلویزیونی در اخبار دستکاری و آنها را مطابق میل خود تحریف می کند، در روزهای بعد برای اطلاع از اخبار چه می کنید؟» که در جواب آن ۳۹/۳ درصد اعلام کرده اند که به شبکه اینترنت مراجعه می کنند و ۲۹ درصد نیز گفته اند که به سوی رسانه های رقیب می روند. ۱۹/۸ درصد نیز گزینه منصرف شدن از پیگیری اخبار را علامت زده اند.

۱۲- یکی دیگر از سئوالات این بود که «اگر شبکه ای اخبار مورد نظر شما را سانسور کند یا نادیده بگیرد، تا چه حد از آن رویگردان می شوید؟» که ۴۲/۳ درصد مخاطبان در پاسخ به این سؤال گزینه خیلی زیاد، ۳۲/۵ درصد زیاد و ۱۸ درصد نیز تا حدی را انتخاب کرده اند و بقیه نیز کم یا خیلی کم را علامت زده اند.

- ۱۳- نوجوانان و جوانان مخاطب این تحقیق در پاسخ به این سؤال که «برای آگاهی از کدام نوع اخبار به تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» مراجعه می‌کنید؟» ۴۹/۸ درصد گزینه «همه اخباری که شبکه‌های داخلی به آنها نمی‌پردازند» را انتخاب کرده و ۲۳/۸ درصد نیز اخبار سیاسی را علامت زده‌اند. خبرهای فرهنگی _ ورزشی و اقتصادی به ترتیب با ۶/۵ و ۳/۵ درصد در ردیف‌های بعدی قرار دارند. ۱۵/۸ درصد نیز به این سؤال هیچ پاسخی نداده‌اند.
- ۱۴- در پاسخ به این سؤال که «به نظر شما ترتیب پخش اخبار باید چگونه باشد؟» ۴۵/۸ درصد تا زنگی خبر، ۳۹/۸ درصد اهمیت خبر برای مردم و ۴/۵ درصد نیز شهرت را در این زمینه تعیین کننده دانسته‌اند.
- ۱۵- در مورد اینکه «آراستگی ظاهری و زیبایی گویندگان خبر تا چه حد اهمیت دارد؟» ۳۲/۵ درصد گزینه خیلی زیاد، ۳۵/۸ درصد زیاد و ۲۴/۵ درصد تا حدودی را علامت زده‌اند.
- ۱۶- یکی دیگر از سؤالات بدین ترتیب مطرح شده که «نوع دکور، نورپردازی و ضرب آهنگ پخش اخبار برای شما چقدر اهمیت دارد؟» که ۳۳/۵ درصد نوجوانان و جوانان در پاسخ به آن گزینه خیلی زیاد، ۴۰ درصد زیاد و ۲۳ درصد نیز تا حدی را انتخاب کرده و ۳/۵ درصد در دو گزینه کم و خیلی کم رأی داده‌اند.
- ۱۷- مخاطبان این تحقیق همچنین در پاسخ به این سؤال که «به خلاقیت، نوآوری و مشابه سازی نکردن شیوه دیگران توسط یک شبکه خبری چقدر اهمیت می‌دهید؟» ۳۶/۸ درصد گزینه خیلی زیاد، ۳۵/۳ درصد زیاد و ۲۰/۸ درصد نیز تا حدودی را علامت زده‌اند.
- ۱۸- سؤال بعدی بدین مضمون است که «تهیه تصاویر زنده و گزارش برای کامل کردن اخبار تا چه حد ضرورت دارد؟» که در پاسخ به آن ۴۸/۳ درصد گزینه خیلی زیاد، ۴۰ درصد زیاد و ۸/۸ درصد تا حدی را علامت زده‌اند و بقیه نیز دو گزینه کم و خیلی کم را انتخاب کرده‌اند.
- ۱۹- نوجوانان و جوانان مخاطب این تحقیق در سؤال دیگری با این پرسش کلی مواجه شده‌اند که «در مجموع از اخبار شبکه‌های داخلی صدا و سیما و به ویژه شبکه خبر چقدر راضی هستید؟» که در این قسمت ۵/۸ درصد گزینه خیلی زیاد، ۱۷ درصد زیاد، ۳۷/۳ درصد تا حدی، ۱۵/۵ درصد کم و حدود ۲۴ درصد نیز گزینه خیلی کم را علامت زده‌اند. با توجه به اینکه SPSS میانگین حاصله برای پاسخ‌های ارائه شده ۲/۵۶ محاسبه کرده است، می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که میانگین رضایت نوجوانان و جوانان تهرانی از اخبار شبکه‌های داخلی و به ویژه شبکه خبر کمتر از میانگین مورد انتظار (۳) است.
- ۲۰- آخرین سؤال نیز به این صورت طرح شده است که «در مجموع از اخبار تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» چقدر راضی هستید؟» که در پاسخ به آن ۱۶/۵ درصد گزینه خیلی زیاد، ۲۳/۳ درصد زیاد، ۳۲/۳ درصد تا حدی، ۱۱ درصد کم و بقیه خیلی کم را علامت زده‌اند.
- با توجه به اینکه نرم افزار SPSS میانگین پاسخ‌ها را ۳/۲۳ محاسبه کرده است، می‌توان این گونه استنباط کرد که میزان رضایت نوجوانان و جوانان تهرانی از تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» اندکی بالاتر از میانگین مورد انتظار (۳) بوده است.

ب- توصیه‌های راهبردی:

- ۱- قرآن کریم دسترسی به اخبار گوناگون را به عنوان حقی بنیادی برای انسان‌های مؤمن به رسمیت شناخته^{۱۵} و البته مسئولیتهایی نیز در مورد تبیین و بررسی اخبار ارائه شده توسط منابع فاسد^{۱۶} و اعراض از هرگونه لغو و بیهودگی برعهده

^{۱۵} - سورة زمر، آیات ۱۷ و ۱۸: پس بندگان [من] را مؤذنه، [همان] کسانی که به سخن [ها] گوش فرامی‌دهند و از نیکوترین آن پیروی می‌کنند آنان کسانی هستند که خدا راهنمایی‌شان کرده و فقط آنان خردمنداند... ترجمه از رضایی

آنها محول فرموده است.^{۱۷} بدیهی است که نوجوانان و جوانان همچنانکه اغلب خانواده ها به درستی در مورد آنها حساسیت‌هایی به خرج می دهند به صورت کلان نیز نیاز به مراقبت دارند اما ممانعت از دستیابی آنها به اخبار رسانه ها، ایجاد پارازیت و اختلال در فرآیند اطلاع رسانی شبکه های ماهواره ای و اینترنتی و جمع آوری گیرنده ها، ضمن اینکه با آموزه های توحیدی مغایرت دارد، افراد را در گرایش به سوی اخبار شبکه های ماهواره ای مصمم تر می کند و کار به جایی می رسد که براساس گزارشها دستکم ۶۰ درصد مردم مخاطب ماهواره ها می شوند (خبرآنلاین به نقل از ایسنا/۱۳۹۰/۲/۶) به علاوه چنین رفتاری برخلاف عقل و منطق و در تقابل با نظر بزرگان و دانشمندان مسلمان این کشور است که راه مقابله با هرپدیده ای را از جنس خود آن پدیده دانسته اند (جبل عاملی، ۱۲۹۰-۱۳۷۷ هجری قمری) چنانکه دکتر غلامعلی حداد عادل نماینده تهران و رئیس کمیسیون فرهنگی مجلس نیز خاطرنشان ساخته است که برخورد با جنگ نرم الزاماً باید از همان جنس و به صورت جنگ نرم باشد. (حداد عادل، ۱۳۹۰/۲/۱۹، تابناک)

بدیهی است که برای هرگونه تصمیم سازی در این زمینه باید از نقطه نظرات کارشناسان، صاحب نظران و خیرخواهان جامعه استفاده کرد و البته چاره این کار هرچه باشد در افزایش تعداد شبکه های صدا و سیما آن هم با استفاده از بودجه عمومی نخواهد بود بلکه با تغییر منطقی و هوشمندانه سیاستها و موافقت با تأسیس شبکه های تلویزیونی غیردولتی و خصوصی در داخل کشور توسط اشخاص حقیقی و حقوقی موثق و مورد اطمینان، چنانکه در برخی از رسانه ها نیز بدان اشاره شده است (تابناک، ۱۳۹۰/۲/۳ و عصر ایران ۱۳۹۰/۲/۳)، ضمن اینکه هیچ گونه فشاری به بودجه عمومی تحمیل نخواهد شد، تمایل به شبکه های ماهواره ای به معنای عام و تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» به طور خاص نیز به مقدار قابل توجهی کاهش خواهد یافت و صدا و سیما نیز در مواجهه با رقابتی داخلی احتمالاً کارآمدتر خواهد شد.

۲- نباید از نظر دور داشت که تعدد با تنوع و تکثر فرق اساسی دارد و چنانکه نتایج این تحقیق نیز نشان می دهد، مخاطبان متوجه این موضوع هستند. به همین دلیل اگر صدا و سیما به روال کنونی و با استفاده از بودجه عمومی دهها شبکه جدید نیز راه اندازی کند موفقیت چندانی در زمینه جلب نظر مخاطبانی که به سوی شبکه های ماهواره ای می روند، نخواهد داشت زیرا آنها به دنبال تکثر و تنوع در محتوای برنامه ها هستند نه تعدد شبکه ها!

۳- همه شبکه های ماهواره ای فارسی زبان موجود مشابه نیستند و به همین سبب نمی توان همه آنها را با یک چوب راند و تقبیح کرد زیرا همچنانکه در بین آنها شبکه های ضد اخلاقی و مستهجن، منحرف کننده، ضد دین، سیاسی، مبلغ مسیحیت و امثال اینها وجود دارند، کمابیش شبکه هایی با برنامه های مفید نیز به چشم می خورند (خبرآنلاین به نقل از الف، ۱۳۹۰/۱/۱۴) که کاملاً در چارچوب فرهنگ اسلامی و بومی فعالیت دارند و به سبب اینکه هزینه ای نیز به جامعه تحمیل نمی کنند دلیلی برای مخالفت با آنها نمی توان یافت.

۴- نتایج این تحقیق بدون این که نیازی به هرگونه توضیح اضافی باشد، بیانگر رضایت نوجوانان و جوانان تهرانی از اخبار ورزشی صدا و سیما است اما در زمینه دیگر عناوین خبری این وضعیت معکوس شده و گرایش به اینترنت و شبکه های ماهواره ای بیشتر می شود. بنابراین در صورتی که رسانه ملی در زمینه تهیه و پخش اخبار به معنای عام و اخبار سیاسی به معنای خاص براساس نظریات جدید همچون «استفاده و رضامندی» عمل کرده و اولویت های مورد نظر عموم مخاطبان و به ویژه جوانان را در نظر بگیرد و در همین حال وجود رقبا را باعث نوآوری و تنوع در برنامه های خود بیندازد، این امید وجود دارد که به تدریج جایگاه از دست رفته خود را در نزد اغلب مخاطبان جوان بازیابد.

^{۱۶} - سورة حجرات/ آیه ۶: ای کسانی که ایمان آورده‌اید اگر فاسقی شما را خبری آورد، پس نیک بررسی کنید [و آهستگی نمایید] تا مبادا به نادانی

گروهی را آسیب برسانید، پس بر آنچه کردید پشیمان شوید، ترجمه از حلی

^{۱۷} - مؤمنون/ آیات ۳۱: برآستی که مؤمنان رستگار شدند [همان] کسانی که آنان در نمازشان فروتنند و کسانی که آنان از [کار و سخن] بیهوده روی گردانند.

۵- انجام تحقیقات و پژوهش‌های متعدد در مورد ارزیابی عملکرد شبکه‌های مختلف صدا و سیما و به ویژه در مورد میزان کارایی بخش خبر آن توسط مراجع صاحب‌نظر خصوصی و دولتی که هیچگونه ارتباط و وابستگی سازمانی به صدا و سیما نداشته باشند، ضرورت دارد.

۶- تجزیه و تحلیل محتوایی برنامه‌های مختلف شبکه‌های ماهواره‌ای و روشنگری علمی، کارشناسی و غیرآمرانه در مورد وابستگی‌ها و اهداف مرموزانه و پشت پرده آنها، منجر به واکنش‌ها و واکنش‌پذیری جوانان این کشور در قبال برنامه‌ها و ترفندهای این شبکه‌ها خواهد شد.

ه- تحلیل کارشناسی

۱- تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» به عنوان جزئی از نظام ارتباطی منسجم و هماهنگ غرب برای تأثیرگذاری نرم و تدریجی بر افکار، عقاید و رفتار عموم مخاطبان فارسی زبان و بالاخص جوانان ایرانی فعالیت می‌کند و بدیهی است که بهترین تکنیکها و پیچیده‌ترین تاکتیکها را نیز برای دستیابی به اهداف مورد نظر خود به کار می‌بندد.

۲- در قرنهای گذشته سیطره بر دیگر کشورها از طریق تصرف و تسلط جغرافیایی و سرزمینی بود اما امروزه تسلط بر اندیشه‌ها و روح انسانها جایگزین آن شده است چرا که اولاً این روش برای استعمارگران سود بیشتر و هزینه کمتری دارد و ثانیاً انسانها با ارزشترین ثروت روی زمین هستند و جلب نظر آنها خود به خود تسلط بر همه هستی را به ارمغان خواهد آورد.

۳- جریان آزاد اطلاعات همانگونه که فرصتهایی را برای همه کشورها فراهم ساخته، تهدیدهایی نیز به ارمغان آورده است. بنابر این منطق حکم می‌کند که برای بهره‌مندی هرچه بیشتر از فرصتها و مقابله با چالش‌ها و تهدیدها برنامه ریزی شود.

۴- شگرد تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» برای جذب و حفظ مخاطب، بیطرف جلوه دادن خود، توجه به نیازهای مخاطبان و به ویژه نوجوانان و جوانان ایرانی و غیرایرانی فارسی زبان و ارائه برنامه‌های موافق با تکثرسلاقی و تنوع ذائقه‌ها، ایجاد تعامل هرچه بیشتر با عموم مخاطبان و استفاده بهینه از تمامی ظرفیت‌های ارتباطی و رسانه‌ای موجود برای نقش آفرینی هرچه بیشتر در خلاء ناشی از انحصاری بودن رادیو تلویزیون و ضعف‌های حرفه‌ای آن در ایران است.

۵- تلویزیون فارسی «بی.بی.سی» از تبلیغ و تبیین جهان بینی‌های توحیدی به طور عام و جهان بینی قرآن کریم به طور خاص هراس دارد و در همین چارچوب از هرگونه ترویج افکار علما، مفسران و دانشمندان مسلمان شیعه و سنی اجتناب می‌ورزد، به عنوان مثال این شبکه از بدو فعالیت خود از حدود ۳۰ ماه پیش تاکنون هرگز برنامه‌ای به مناسبت سالگرد تولد یا وفات شخصیت‌های سرشناسی همچون ابن خلدون، عبدالباسط، شیخ بهایی، علامه طباطبایی، آیت‌الله العظمی بهجت و نظایر اینها که عموماً هم غیرسیاسی بوده‌اند، نداشته است اما در عوض با هدف نخبه‌سازی از چهره‌های مورد نظر خود، افراد نه‌چندان برجسته عرصه موسیقی، سینما، تئاتر، سیاست و امثال اینها را به اشکال گوناگون مطرح کرده و با ساختن ساعت‌ها فیلم و گزارش در مورد آنان، به معرفی الگوهای مورد نظر خود به نوجوانان و جوانان فارسی زبان پرداخته است.

فهرست منابع:

- قرآن کریم
- قانون اساسی
- برومند، صفورا (۱۳۸۴) تاریخ نگاری به سبک «بی.بی.سی»، دفتر پژوهش‌های رادیو، تهران
- جبل عاملی، شرف الدین، (۱۲۹۰-۱۳۷۷ هجری قمری)، اینترنت
- دهقان، علیرضا (۱۳۸۸) «ورنر جی سورین» و «جیمز دبلیو تانکارد»، نظریه های ارتباطات، سالنامه آماری ۱۳۸۵ کشور (۱۳۸۶)، مرکز آمار ایران، بخش جمعیت
- سلطانی فر، محمد و هاشمی، شهناز (۱۳۸۲) پوشش خبری، انتشارات سیمای شرق، تهران،
- معتمدنژاد، دکتر کاظم (۱۳۸۶) حقوق ارتباطات، دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها، تهران،
- مهدی زاده، سید محمد، (۱۳۸۴-۱۳۸۳) جزوه نظریه های ارتباطات جمعی، گروه علوم ارتباطات اجتماعی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی
- وردی نژاد، فریدون و بهرامی، شهلا (۱۳۸۸) جامعه شناسی خبر، تهران، انتشارات ثانیه،
- دی.وی.دی مربوط به اظهارات دکتر نجفی سولاری، (۱۳۸۹) مدیر پیشین مرکز تولید فنی سیمای جمهوری اسلامی ایران، امواج پنهان، شرکت توسعه تجاری هلال آینده،
- خبرگزاریهای مجازی و روزنامه ها به شرح آدرسهای اینترنتی

- <http://alef.ir/1388/content/view/59364>
- <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld/ldbhc.htm>
- <http://www.resalat-news.com/Fa/?code=40728>
- <http://www.jahannews.com/vdcen78zxjh8zfi.b9bj.html2>
- <http://www.irna.ir/View/FullStory/?NewsId=878060>
- <http://zamannews.ir/View.aspx?ID=890226128>
- <http://www.siasatrooz.ir/CNewsRDetail.aspx?QSCNDId=29786>
- www.khabaronline.ir/print-146732.aspx
- www.mehrnews.ir
- <http://www.farsnews.net/newstext.php?nn=8202020114>
- <http://www.birshow.com/ftopicp-76256.html>